

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 10, SAYI 21, GÜZ 2024

Dr. Öğr. Üyesi Fadime TİKBAŞ APAK

Adıyaman Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fapak@adiyaman.edu.tr
Adıyaman/TÜRKİYE
ORCID

**TÜRK HALK ANLATI, İNANÇ VE
UYGULAMALARINDA İP**

THE ROPE IN THE TURKISH FOLK
NARRATIVES, BELIEFS AND
PRACTICES

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi / Received Date: 31.07.2024
Kabul Tarihi / Accepted Date: 28.10.2024
Yayımlanma Tarihi / Date Published: 31.10.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Tikbaş Apak, Fadime. "Türk Halk Anlatı, İnanç ve Uygulamalarında İp". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature] 10/21 (Güz 2024), 409-427.

Tikbaş Apak, Fadime. "The Rope in the Turkish Folk Narratives, Beliefs and Practices". *Hikmet-Journal of Academic Literature* 10/21 (Fall 2024), 409-427.

10.28981/hikmet.1525426

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Fadime TİKBAŞ APAK

TÜRK HALK ANLATI, İNANÇ VE UYGULAMALARINDA İP
THE ROPE IN THE TURKISH FOLK NARRATIVES, BELIEFS AND PRACTICES

ÖZ

Halk anlatı, inanç ve uygulamaları toplumun zihinsel ve kültürel kodlarını barındırmaktadır. Bu kodlar sayesinde geçmişten günümüze anlattıklarımız, inandıklarımız ve yaptıklarımızda bir anlam ve işlev bulmaktayız. Bizden öncekilerin bilgi ve deneyimini yeniden yaşamaktayız ve bu süreç kültürel aktarım zinciri hâlinde devam etmektedir. Bu zincir anlatı, inanç ve uygulamalarda da kendini açığa çıkarmaktadır. Türk halk biliminin anlatı, inanç ve uygulama belleğinde izini sürebildiğimiz unsurlardan biri iple ilgilidir. Kaderin ipini elinde tutan tanrıçalar ve kader ipini ören/dokuyan tanrıçalar olarak ilk örneklerine rastlayabileceğimiz bu unsur, çoğunlukla kadınla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. İp; yaşamı ve ölümü birleştirmekte, yaşanan hayatı ifade etmektedir ve can ile ruh arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Aynı zamanda takip edilmesi gereken bir yolculuğu, kılavuzluğu da dile getirmektedir. İp; gece ve gündüz, yakın ve uzak ilişkisi içinde de işlevseldir. Söz konusu alanların yanı sıra ip, yorumlama/olumsuzlama kalıplarının oluşmasında da işlev kazanmıştır. Halk hekimliğinde de özellikle doğum öncesi ve doğumun hemen sonrası yapılan uygulamalarda ipten yararlanıldığı görülmektedir. Tüm bu örnekler ipin, kişinin yaşam yolculuğu henüz başlamadan bir rol üstlendiğini, yaşamı süresince ve yaşamı sona erince de onun adına eylemlerine devam ettiğini göstermektedir. İp bu manada ezelden ebede hayat yolculuğunun simgeleştirilmiş bir ifadesi olarak gözükmekte ve toplumun dikkatini yönelttiği bir unsur olmaktadır.

Çalışma; halk anlatı, inanç ve uygulamalarında ipin hangi bağlamlarda ve işlevlerde yer aldığını bulmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla mit, masal gibi halk anlatılarına, halk hekimliği ve meteorolojisi gibi halk bilgisine ilişkin literatür taranarak ipin yayılma sahası ve çeşitlenmeleri ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel bellek, ip, kader, halk anlatıları, halk inançları, halk uygulamaları.

ABSTRACT

Folk narratives, beliefs and practices contain the mental and cultural codes of society. Thanks to these codes, we find a meaning and function in what we say, believe and do from the past to the present. We are reliving the knowledge and experience of those before us, and this process continues in a chain of cultural transmission. This chain also reveals itself in narratives, beliefs and practices. One of the elements that we can trace in the narrative, belief and practice memory of Turkish folk science is related to rope. This element, of which we can find the first examples as goddesses holding the rope of fate and goddesses weaving/weaving the rope of fate, mostly appears in connection with women. The rope connects life and death, expresses the life lived and provides Decoupling between the soul and the soul. At the same time, it also expresses a journey that needs to be followed, guidance. The rope is also functional in the relationship of day and night, near and far. In addition to the areas in question, ip has also gained a function in the formation of interpretation/negation patterns. In folk medicine, it is also observed that rope is used, especially in the practices performed before and immediately after childbirth. All these examples show that the rope assumes a role before the person's life journey has even begun, continues its actions on his behalf during his life and after his life ends. In this sense, the rope appears as a symbolized expression of the journey of life from eternity to eternity and becomes an element to which society directs its attention. The study aims to find out in which contexts and functions the rope is involved in folk narratives, beliefs and practices. For this purpose, the literature related to folk narratives such as myths, fairy tales, folk lore such as folk medicine and meteorology has been scanned and the distribution area and variations of the rope have been revealed.

Keywords: Cultural memory, rope, fate, folk narratives, folk beliefs, folk practices.

Giriş

Halk anlatı, inanç ve uygulamaları toplumu görebildiğimiz anlatılardır. İnsanlar zaman içerisinde oluşan dünya görüşü, düşünce, bilgi, birikim, beceri ve algılarını; anlatı, inanç ve uygulamalarına yansıtır ve böylelikle hem kendilerini ifade eder hem de kendilerinden sonraki kuşaklara kendilerine dair izler bırakırlar. Anlatılarda izini bulduğumuz hususlardan biri de iple ilgili olanlardır. İp; kalın bükülmüş sicim anlamına gelmekte, Eski Türkçede *yip* olarak geçmektedir.¹ Güncel Türkçe Sözlük'te ip kelimesine bağlı olarak açıklanan kelimelerden biri de ipliklidir. İplik kelimesi ise pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın yanı sıra bu liflerin birlikte bükülmüş ve çekilmiş durumu, fasulye, bakla vb. sebzelerin veya bazı meyvelerin lifi, parmağın on ikide biri kadar olan bir uzunluk ölçüsü açıklamaları da verilmektedir.² İp ve iplik kelimelerinin anlam kuşağına giren diğer kelimeler ağ, iplik anlamlarına gelen tel; keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat anlamındaki urgan; ip, urgan, soy ve sülâle anlamındaki uruk olarak sayılabilir (Özpinar, 2023, 21).

1. Ağlarını Ören Kader ve Kaderin İpini Elinde Tutan Tanrıçalar Bağlamında İpin Mitolojik Görünümleri

Dünya genelinde insan hayatı ve ip arasında bağlantı kuran anlatı ve inançlara sıkça rastlanmaktadır. Bunlardan bir bölümü kader ve ip ilişkisini içermekte ve çoğunlukla kaderin ağını ören veyahut ipini elinde tutan tanrıça anlatılarıyla kendini göstermektedir: İskandinav inançlarına göre insanların kaderi; Urd (geçmiş), Verdandi (şimdi) ve Skuld (gelecek) tanrıları tarafından altın ipliklerle örülür. Bu tanrılar gökyüzünde yaşamaktadır (Hançerlioğlu, 2013, 220, 465). Buradan hareketle kaderin gökyüzü tanrılarının eliyle işlendiği ve geçmiş-şimdi-gelecek üçgeninde birbirini etkilediği sonucuna varılabilir. Tanrılar/tanrıçalar ve iplikler arasındaki ilişkiye dair bir diğer örnek ise Germen mezar tanrıçalarının ölüleri bir iple çekmesi ve savaşçı tanrıçaların düşürmek istediklerine ip atmalarıdır (Eliade, 2020, 121). Her iki örnekte de kişinin kaderine bir temas/müdahale dikkati çekmektedir.

Sümer mitolojisinde kaderin ipini elinde tutan Tanrıça Tiamat'tır. Tiamat, canavarlardan bir ordu kurar ve bu ordunun başına geçirdiği Dev Kingu'ya kader iplerini teslim eder. Canavarlardan oluşan bu ordu, tanrılarla savaşır. Tanrılar, başta canavarlar ordusuna yenilir. Ancak bu yenilgiden kurtulmak için Marduk'un komutanlığını kabul ederler. Marduk, bunun karşılığında kader iplerinin kendisine verilmesini şartını koyar. Kingu'yu öldüren Marduk, onun göğsüne takılı olan kader iplerini alarak kendi göğsüne takar (Hançerlioğlu, 2013, 233). Zaferin görünen yüzlerinden birinin de kaderin iplerine sahiplik olduğu ilgili anlatıda dikkat çekmektedir. Bir başka Sümer anlatısında Tanrıça Uttu'nun dokuma/örme tanrıçası olduğu ve işaretinin örümcek olduğundan söz edilir (Özpinar, 2023, 22).

¹ <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2024.

² <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2024.

Yunan mitolojisinde iplik eğiricilerinin ve nakışçıların tanrıçası Athena'dır (Gezgin, 2014, 154). Athena, zekâya dayalı eylemlerin tanrıçası olarak iplik eğirici, dokumacı ve nakışçıları korur (Grimal, 2007, 98). Anlatılarda Athena ve bir kumaş boyacısının kızı olan Arakhne arasında geçen bir dokuma/örme yarışından söz edilir. Anlatıya göre Arakhne, daha üstün olduğunu ileri sürerek Athena'ya yarışmayı teklif eder. Athena yaşlı bir kadın kılığında yarışmayı kabul eder. Yarışmanın sonunda her ikisinin ortaya çıkardığı ürün de kusursuzdur. Ancak bu Tanrıça Athena'nın hoşuna gitmez ve genç kızı örümcek hâline getirir. Sümer ve Yunan anlatılarının birlikte düşünülerek kimi mitlerde ayın, büyük bir örümcek olarak yorumlandığını da akla getirmek gerekir (Özpinar, 2023, 23). Ay, sonsuz bir doku ve görünmez ipliklerden oluşan bir ağ oluşturur ve yaşamı tüm uyumlar, koşutluklar, özdeşleşmeler ve paylaşımlarla birbirine bağlar, insanların kaderini örer. Burada "örmek" kaderi önceden belirlemek ya da gerçeklikleri birleştirmek anlamının yanı sıra yaratmak yani örümceğin ağını dokuduğu ipliği kendinden üretmesine benzer şekilde kendi özünden ortaya çıkarmaktır (Eliade, 2014, 190).

Yunan mitolojisinde insanın kaderi ve bu dünyadaki nasibinin temsilcileri ise Moiralar'dır (Grimal, 2007, 497). Moira, pay ya da pay veren demektir (Erhat, 2007, 207). Ecel ile ölümü akla getirmektedir ve uğursuz olarak da nitelendirilmektedir (Özbirdül, 2006, 136). İlkin her insanın ayrı bir "moira"sı olduğu ve bunun kişinin dünyadaki nasibini temsil ettiği düşünülürken zaman içinde tüm insanlığın kaderine hükmeden evrensel bir Moira fikri gelişmiştir. Bu fikir insan ömrünü, insana doğumundan ölümüne değin bütün hayatını bir iplik yoluyla belirleyen üç Moria, üç kız kardeş şeklinde belirginleştirilmiştir. Bu üç kız kardeş; Atropos, Klotho ve Lakheşis adlarındadır (Grimal, 2007, 497). Hesiodos, *Theogoni* adlı eserinin bir yerinde kızların Zeus ile Themis'ten doğduğunu; bir başka yerinde ise Moriaların, Gece'nin kızları ve ilk tanrılar kuşağına ait olduğunu dile getirmektedir (Erhat, 2007, 69). Doğum tanrıçası Eilithya ve kader kısmet tanrıçası Tykhe ile de bağlantılandırılırlar (Grimal, 2007, 497).

Kader tanrıçaları Moiralar (Atropos, Klotho ve Lakheşis), doğumla birlikte insanın kader ipliğini bükmeye başlarlar. Yaşamın sonu da kader tanrıçaları tarafından bu ipliğin kesilmesi sonucu gerçekleşir (Hançerlioğlu, 2013, 233). Moiraların ilki ömür ipliğini eğirir, ikincisi iplikten yumak yapar, üçüncüsü ise kişinin ömrü sona erdiğinde o ipi keser (Hançerlioğlu, 2013, 264). Atropos, geri dönülemez anlamına gelmekte ve ömür ipliğini bükten Moiralar arasında eceli, ölümü simgelemektedir (Erhat, 2007, 69). Klotho'nun kelime anlamı ise dokumaktır. Klotho, yaşam ve kader ipliğini dokuyarak insan hayatının yanı başındadır (Hançerlioğlu, 2013, 264).

Bu tanrıçaların verdiği hükümler kat'idir. Ne insanlar ne de Olimpos dağı tanrıları bu kararlara karşı çıkabilir. Bu, dünyanın dişil olarak yaratıldığının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Bu üç tanrıça, anlatılarda görülen üç yaşlı kadının arketipi olarak da belirlenebilir. Yunan mitolojisindeki bir diğer üçlü aynı gözü paylaşan Deino (dehşet), Enyo (korku)

ve Pempfredo (uyarı) adlı yaşlı kadınlardır. Tek göz ile bilgi ve bilgelik sembolü verilmiş olan bu üç yaşlı kadın, gri cadılar olarak adlandırılmaktadır (Topal, 2020, 123).

Yunan mitolojisinde ip ve iplikle ilgili bir diğer bilgi ise Nereus'un Kızlarına dairdir. Denizin dibindeki sarayda, altın tahtlarında oturan birbirinden güzel elli kız, su yüzüne pek çıkmadan günlerini iplik dokumak, nakış yapmak ve şarkı söylemekle geçirirler (Erhat, 2007, 216).

Roma mitolojisinde ise Yunan Moiralarla özdeşleştirilen kader tanrıları Parkalar vardır. Parkalar, başlangıçta doğum ruhlarıdır. İnsan ömrüne istedikleri uzunluğu veren iplik eğirici üç kız kardeş olarak tasvir edilirler. Biri doğum, biri evlilik, biri de ölüme eşlik eder. Üç parka, üç heykelle temsil edilir ve "Üç Periler" olarak adlandırılır (Grimal, 2007, 592).

Türk anlatı belleğinde de Moiralar, Nereus'un Kızları ve Parkalarla benzer özellikler gösteren kahramanlar mevcuttur. Eski Uygur Türkçesinin önemli metinlerinden biri olan *İyi ve Kötü Prens Öyküsü* bu bağlamda örnek verilebilir. Öyküde sırasıyla mücevherli, beyaz gümüş, sarı altın ipleri eğiren ve saray kapısının bekçisi olduğunu söyleyen birbirinden güzel kızlara dair ifadeler bulunmaktadır (Hamilton, 2015, 31- 32).

Türk halk masallarında da yeraltında veyahut saraylardaki odalarda gergef işleyen kızlara dair ifadeler bulunmaktadır. Söz konusu örneklerde erkek kahramanlar, yeraltına bir iple iner ve kuyu dibinde ilerledikçe kendilerine ne yapacaklarını söyleyen kızlarla karşılaşır (Sakaoğlu, 2002, 406-407; Türkeş Günay, 2011, 374; Alptekin 2002, 317; Radloff-Kunos, 1998, 287; Kunos 1991, 113, 151, 206; Köksel, 1995, 168- 171). Burada kuyunun dibine indiren ipin, kahraman için bir içsel maceranın/yolculuğun başlangıcı olduğu da söylenebilir. Kahraman bu yolculuktan kendini bularak/geliştirerek geri döner (Güneş Ulus, 2023, 600).

Kızların toplanarak ip eğirmesine dair bir diğer anlatı korku belleğinden beslenmektedir. Tatar anlatılarının demonolojik varlığı Biçura, uzun kış gecelerinde ip eğirmek için toplanan kızlar için bir tehlike oluşturmaktadır. Biçura yapılan işi beğenmezse ipleri karıştırmaya ve düğüm atmaya başlar. Biçura'nın bozduğu işi düzeltmeye kalkışmanın sonu ise hastalanmaktadır. Bundan ötürü yaşlılar gençleri yarım bıraktıkları işi çıkrık üzerinde bırakmamaları konusunda uyarırlar (Hallaç, 2022, 188).

İlgili örneklerde ip eğirme, gergef işleme, dokuma gibi eylemlerin öznelerinin kadınlar oluşu, milattan önceki dönemlerden günümüze ulaşan tasvirli buluntu ve yazılı tabletler aracılığıyla tespit edilen iplik eğirme ve dokuma işinin kadın ve çocukların görevleri arasında yer aldığı (Karaoğlu, 2019, 5247) verisiyle de uyusmaktadır.

İpin mitolojik görünümüne bakıldığında hayatın doğum öncesinden ölüm sonrasına uzanan bir yolculuğu simgelediği görülmektedir. Bu simgeleştirme ip ve kader ilişkisi bağlamında da anlam kazanmaktadır. İnsanın kaderi; geçmiş, şimdi ve gelecek Tanrılarının elindeki ipliklerle örülmektedir.

Her üç Tanrının eşit derecede bu denklem içinde yer alması, kişinin hayatında üç unsurun birbirini kesintisiz olarak etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda Tanrının sürekli olarak insan hayatına müdahil olduğu da bu yolla anlatılmak istenmiştir. Hayatın ipleri, Tanrıların elindedir ve bu devam eden merkezi/kutsal bir kontrolün varlığını da göstermektedir. Dolayısıyla kaderin iplerine sahip olmak, kutsallığa erişmek anlamına da gelmektedir. Mitik anlatılar, kaderin iplerine sahip olmayı bir zafer saymaktadır. Bu durum korku belleğinde kutsala yönelik bir tehlike oluşturma biçiminde ipleri karıştırmak/düğüm atmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ay, mitik anlatılarda kader ve ip arasındaki bağın bir başka görünümünü sunmaktadır. Ay da kaderin ağlarını ören Tanrılar gibi insanların kaderini örmektedir ve bu niteliğiyle kimi mitolojilerde örümcek olarak düşünülmektedir. Ay, örümcek ve kader arasındaki bu bağlantının yaşamın parçalarını birleştirmek ve ayın şekil değiştirmesi itibarıyla da parçadan bütüne varmak, yaşam döngüsünü geçmiş, bugün ve gelecek kapsamında tamamlamak anlamında kullanıldığı görülmektedir.

İskandinav, Sümer, Yunan, Roma mitolojilerinde Urd, Verdandi, Skuld, Tiamat, Athena, Moiralar, Nereus'un Kızları ve Parkalar şeklinde çeşitlenen Tanrı ve ip ilişkisinin evrenselliği Türk mitik belleğinde de karşılığını bulmaktadır. Gergef İşleyen Kızlar hem el uğraşları hem de kahramana yol göstermeleri yani kılavuzluk etmeleri bakımından ipin işlevsel kullanımlarına örnek olmaktadır. Gergef işleyen kızların işaret ettiği yollar; kahramanı kaderinde bir dönüm noktasına götürmektedir. İp; dâhil olduğu anlatılarda mutlak bir eşiği, hâl değiştirmeyi akla getirmektedir.

2. Hayat, Ruh, Kader ve İp

Anlatı, inanç ve uygulamalarda izini sürebildiğimiz bir diğer bağ; yaşam/ölüm, ruh ve ip arasındaki ilişki bağıdır. Hayatın gizli bir iple gökyüzüne bağlı olduğu ve bu ip koptuğunda insan hayatının da sona ereceği “ipin kopsun” gibi beddualarla kendini açığa çıkarmaktadır (Beydili, 2003, 221). Aynı anlam dünyasına dâhil olacak şekilde “ipliği uzun olsun” duası da kişinin uzun yaşamasına dair bir dileği barındırır (Boratav, 1994, 28). “İpleri birinin elinde olmak, pamuk ipliğiyle bağlanmak, ipini çekmek, ipi çözmek, ipi kırmak, ipi koparmak³” deyimleri de kişinin hayatıyla ip arasında bir bağ kurmaktadır.

Altaylarda ruh ve hayat ile kader iple bağlıdır. Bu ip; insanları göklerle birleştirir, ruh ve hayatla bağ kurar. Göğün ip bükeninin ise Umay olduğu düşünülür. İp bükmeye yarayan iş doğumu oluşturacak olan başlangıcın sembolü sayılır ve iş motifi ile dünya ve soy birleşir. Gökyüzünde hayat/kader ipini ören Umay'ın karşısında ise yer altında bu ipi kesen biri vardır (Dilek, 2021, 225). Yer altında hayat ipini kesen yani ölüm getiren birinin varlığı akla Erlik'i getirmektedir. Şamanların dualarında Erlik'e “Kayrakan” şeklinde seslendikleri örnekler mevcuttur. Bu ifade keskin, sivri, kesici hakan, acı ve eziyet çektiren ve hatta ölüm getiren manalarındadır. Bunun zıttı olarak kimi

³ <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 2 Şubat 2024.

dualarda ise Erlik'e "insan ruhunun yaratıcısı, hayat için ruh ören, yaratan" şeklinde hitap edildiği görülür (Anohin, 2006, 5).

Yakutlara göre her şey dört aşamalıdır. Her şey doğar, gelişir, duraklar ve ölür. Var olan her şeyin etrafındakilerle ilişki içindedir ve bu ilişki bîa (bağ/ip) olarak ifadesini bulur. Bu bağ iyi veya kötüye açıktır. Tanrılarla bağ iyiliğe ulaştırırken kötü ruhlardan gelen bağ yok oluş ve ölüm barındırır. Güneş ve ay ise kutsal Tanrı bağlarını getirir. Bir felâket veyahut kargaşa durumu "Güneşin/ayın ipi koptu, kesildi." sözleriyle dile getirilmekte ve bu inanın dile yansıyan ifadesi olmaktadır (Dilek, 2021, 169).

Bir Altay efsanesinde kahramanın canı; güneş gibi parlayan ve ip gibi göğe doğru uzanan bir şekilde anlatılmıştır (Beydili, 2003, 559). Tuva Türkçesinde tın kelimesiyle karşılanan can, ölüm hâlinde insan bedeninden beyaz bir ip şeklinde çıkar ve şayet ölen günahsız biri ise gökyüzüne doğru uçar (Beydili, 2003, 560). Can/ölüm ve ip arasındaki bir diğer ilişki bağına Başkurtlarda rastlanmaktadır. Başkurtlarda kişinin uzun ömürlü, ailenin mutlu ve ferah olması için yeni yılda halat bükülür ancak bu sırada evde bir hamilenin bulunmaması gerekir. Şayet evde bir hamile varken halat bükülmüşse çocuğun göbek kordonunun dolanacağına ve anne karnında öleceğine inanılır (Dilek, 2021, 94).

Buryatların ruh bulma ayininde ise beyaz ve temiz iki keçe mindere ihtiyaç duyulur. Biri hastanın altına serilir, diğerine şaman oturur. Evin batıya dönük tarafına süt dolu bir kap ve içine bir gümüş parçasıyla özel bir ok konur. Okun arkasına uzun, kırmızı bir ipek ip bağlıdır. İpin üzerine ise bakır bir düğme iliştilir. İpin diğer ucu evin önüne konulmuş taze bir kayın ağacının dalına bağlanır. İpin buradaki işlevi kaybolan ruha geri dönüş yolunda rehberlik etmektir. Ağacın yanında eyerli bir atın dizginlerini tutan biri durur. Ruhun geri geldiği atın titremeye başlamasından anlaşılır. Ruh ilkin kayın ağacının yanında duran kişiye gider daha sonra ağaca bağlı ipi takip ederek eve varır ve son olarak da hastaya geri döner (Harva, 2015, 222). İpin ruhların yolunu bulmada kılavuzluk edişyle ilgili bir diğer anlatıda ise bir ucu nehre uzanan bir ip ve ip boyunca dikili bir sıra ağaç mevcuttur. İpin diğer ucu nehirde boğulan bir kişinin mezarındadır ve kişinin ruhunun bu ip aracılığıyla ebedi yerini bulacağına inanılır (Harva, 2015, 255). İp, korkulan ruhları hapsedmek için de yol gösterir. Bu inanışta korkulan ruhun resmi yapılır. Ruhun resmin içine girmesi için resme bir ip bağlanır ve ruhun ipi takip ederek resmin içine yerleşeceği düşünülür. Bu sayede ruhun yolunu bulacağı bir patika inşa edilmiş olur. Resme hürmet gösterilir ve ağzına yağ sürülerek beslenir. Böylece ehlileşip tehlikesizleşirler (Harva, 2015, 310).

İpin kılavuzluğuna dair benzetmeye masallarda da rastlanılmaktadır. Denizli'den derlenmiş bir masalda bir iplik topunun yardımıyla aranan kişi bulunur. Buradaki yöntem ipin hangi kapıya kadar uzanırsa aranan kişinin o evde olduğuna dairdir (Tuğrul 1969, 309).

Ruh ve ip ilişkisini içeren bir diğer anlatıda ise şamanın yardımcılarını otlardan bir ip örür. Ateşin üzerinde tutulan ipin bir ucu şamanda diğer ucu ise

ölünün akrabalarının elindedir. Daha sonra şaman ipi ortadan keser. Kimi örneklerde ipin her iki ya da tek parçası ateşe atılır kimi örneklerde ise diğer parçası daha küçük parçalara bölünerek batıya doğru fırlatılır. Bu, ölü ile akrabaları arasındaki son bağın koptuğu ve ölüye karşı hiçbir yükümlülüğün kalmadığı anlamını taşır (Harva, 2015, 275). İp; hayat ve ölüm çıkmazını, akıl ve ruhu birleştirir (Şahin, 2009, 210).

İp, kaderi ören Tanrıçalarla irtibatlandırılmasının yanında yaşamın uzunluğunu ve kısalığını ifade etmek için de kullanılmaktadır. Burada ipliğin uzun ya da kısa olması ömrün süresini belirtmektedir. İpin kopması ise kişinin dünyadaki hayat yolculuğunun bitmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ip, doğumdan ölüme yaşamın bizatihi kendisini oluşturmaktadır. Doğum ve ölüm Umay ve Erlik gibi iki mitik varlıkla karşılığını bulmaktadır. Biri kişiyi yaşama hazırlamaktadır, diğeri ise ölüme götürmektedir.

İp, can/ruh ile ilişkisi bağlamında ise kişi ve gökyüzü arasında bir akış sağlamaktadır. Kişinin ruhunu gökyüzüne ulaştıran bir yol işlevi kazanmaktadır. İpin bir yol şeklinde düşünülmesi sadece gökyüzüne ulaştırma kapsamlı değildir. Ruhun yeryüzünde kaybolması durumunda da ipin yol göstericiliğine başvurulmaktadır. Dolayısıyla ip gökler, yeryüzü ve yeraltı olmak üzere her üç dünyada da kılavuzluk işlevini yerine getirmektedir ve kişiyi takip edilmesi gereken bir yol açmaktadır.

3. Sihir ve İp

Sihir özelliği de ipe bağlantılı olarak anlatı, inanç ve uygulamalarda yer bulmaktadır: Altay destanlarına göre Erlik, uzun yıllar boyunca kopmayacak sihirli bir halatın sahibidir. Erlik bu halat sayesinde yurduna gelenleri tutar, yakalar (Dilek, 2021, 597). Yakutlarda da hem aşağı hem de yukarı dünyadakilerin kullandığı, siyah renkte, uzadıkça incelen ancak çekerek koparmaya hiçbir kahramanın gücünün yetmediği Ap Çaray Bıa adındaki sihirli ipten söz edilir (Dilek, 2021, 84).

Bir Elazığ masalında üvey annesi kıza pamukla iğ verip makara ipliği gibi yapmasını ister. Bu olağandışı istek karşısında çaresiz kalan kızın yardımına bir inek yetişir. İnek, pamuğu yutar ve incecik makara ipliği gibi geri çıkartır (Türkeş Günay, 2011, 256).

Bir başka Elazığ masalında ise ormanda anadan üryan, ağzı gözü belirsiz, meşe ağaçlarını çekip iğ gibi eğirip ince iplik gibi yapan ve adına “İğ Eğiren” denen bir varlık yer almaktadır (Türkeş Günay, 2011, 136).

İpin kutsala dair bir simge oluşu, sihir ve ip ilişkisini anlaşılır kılmaktadır. Kopmayacak bir ipe sahip olmak büyülü bir güce sahip olmak demektir. Bu büyülü güç, ölümsüzlüğü akla getirmektedir. Çünkü ipin en belirgin simgesel anlamı yaşamdır. Bundan ötürü kopmayacak bir ip, bitmeyecek bir yaşam ve gelmeyecek bir ölüm anlamına gelmektedir.

4. Zaman ve İp

İple ilgili bir diğer anlatı belleği ip ve zaman ilişkisini içermektedir. Orta Asya Türkleri arasında zamanı bölen bir sistem olarak düşünülebilecek takvim iyesinin hem aile mutluluğunun koruyucusu hem de dokuma ve eğirme işinin sorumlusu olduğunu hatırlamak faydalı olacaktır (Bayat, 2012, 274). Zaman Tanrısı Öthan'ın gündüz ve geceyi temsilen ak ve kara iki ip yumağının sarılmasından sorumlu yardımcıları vardır. Yumakların hızlı sarılması zamanı hızlandırırken, yavaş sarılması zamanı yavaşlatır (Uslu, 2017, 293). Benzer bir anlatıma masalarda da rastlanılmaktadır. Bir Denizli masasında ihtiyar bir kadının önündeki bardak kadar iki yumak aslında geceyle gündüzdür. Birini dolayıp bitirince sabah, diğerini dolayıp bitirince akşam olur (Tuğrul, 1969, 330). Bir Elazığ masasında ise yaşlı bir adam beyaz bir ipi geceler kısa olsun ve hastalar şifa bulsun diye sarar. Siyah bir ipi ne kadar uzağa atarsa gecelerin de o kadar uzayacağını söyler (Türkeş Günay, 2011, 97) Kimi örneklerde gece-gündüz yerine yakın-uzak ilgisinin de iplik üzerinden kurulduğu görülmektedir. Söz konusu masalda yolda oturan ve bir yumak ipliği sökmeye sonra da sarmaya çalışan koca bir adam vardır. Adam ne yaptığını soran kişiye sara sara uzağı yakın, söke söke yakını uzak ettiğini anlatır (Boratav 2011, 98).

İpin zamanla kurduğu ilişki, yaşamın hızlanması ve yavaşlaması eksenindedir. Zaman Tanrıları, Kader Tanrılarını anımsatacak şekilde zamanın hızını ellerinde tutmaktadır ve bu hızı kontrol etmek için ipi kullanmaktadırlar. Bu ipin, sürekli olarak bir dengede tutma/dengeyi bulma işlevinde kullanıldığını göstermektedir.

5. Hayata Dair İnanç, Yorum ve Uygulamalar ve İp

İpin kurban törenlerinde de yeri vardır. Beltirlerde üç yılda bir Gök Tanrı için kurban kesilir. Erkekler kurban kesecekleri dağa giderken başlıklarını kartal tüyleri ve mavi-beyaz şeritlerle süsler. Kurban yerinde dört kayın ağacı bulunur ve kayınların doğusunda ateş yakılır. Kurban kesilip etler pişirildiğinde erkekler şapkalarındaki süsleri bir ipe dizerler. İpin bir ucu en doğudaki kayına bağlanırken diğeri töreni yöneten kişinin elindedir. Yönetici dua ettikten sonra bütün kayınların etrafında dolaşılır ve en batıdaki kayın ağacına ipin ucu bağlanır. Kurban eti pişirilirken dumanın güneşe doğru yükselmesi iyiye işaret olarak kabul edilir (Harva, 2015, 448). İp, adak ve kurban törenlerinde geleceğe ilişkin bir gösterge olarak da yorumlanabilmektedir. Bu türden yorumlamalara örnek olarak Altaylarda kurban ip dolandır. İpin çözülmesi akıldan geçen şeyin gerçekleşeceğine çözülmezse gerçekleşmeyeceğine işarettir (Dilek, 2021, 167). İp eğirmeyle ilgili bir diğer olumsuz yorumlamaya Tatarlarda rastlanır. Tatarlar ay ışığında ışık yakmadan ip eğirmeyi uğursuzluk sayar. Buradaki uğursuzluk inancı ev iyesinin eğirilen ipi karıştırıp kördüğüm yapacağıyla ilişkilidir (Dilek, 2021, 125).

Yıldızların hizalanması ile ip arasında bir ilişki kurarak geleceğe dair yorumlamalarının yapıldığı kimi örnekler de vardır. Tatarlar Büyük Ayı Takımyıldızı'nı oluşturan yedi yıldız gök direğine bağlanmış olarak düşünür ve

bu iplerin kopmasının gökyüzünde sıkıntı ve aksaklık yaratacağına inanırlar (Anohin, 2006, 30). Kırgızlar ise Küçük Ayı Takımyıldızının Kutup Yıldızına en yakın olan ve bir yay şeklinde beliren üç yıldızına ip adını verip diğer iki büyük yıldız ise bu ipe bağlı iki at olarak düşünürler. Büyük Ayı Takımyıldızı'nın yedi yıldız ise yedi muhafız olarak nitelenir. Bu muhafızların görevi atları uluyan kurtlardan korumaktır. Kurtların atları avlamayı başarması dünyanın sonunun gelişine yorulur (Harva, 2015, 154).

İp birçok toplumda büyüsel işlem ve uygulamalarda kullanılmıştır. Cahiliye Araplarında kâhinler bir ipe düğüm atıp çeşitli dualar okuyarak kendilerine başvuranlara yardımcı olmuşlardır. Araplardaki bu uygulama *en-nefsu fi'l-'akdi* olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Araplar uzun yolculuğa çıktıklarında kadınlarının kendilerine sadık kalıp kalmadığını belirlemek için yolculuğa çıkacakları zaman bir ağaca ip bağlamışlar ve ipin çözülmesi durumunda eşlerinin kendilerine ihanet ettiğini düşünmüşlerdir (Ünalın, 2023, 117, 132).

Rüyada halat görmek yolculukla ilişkilendirilir (Dilek, 2021, 94).

Kız istemeye gidilirken “İp gibi dilleri bağlansın, taş kesilsin de kızı vermeyiz demesinler.” diye ip veya taş götürülür. İp düğüm yapılır, taş ise fark ettirmeden kız evine bırakılır (Kurt, 2012, 111).

Kız istemeye gidilmeden önce bir kazağın ipinin kırılarak ya da kırılmadan sökülmesi kızın uğurlu ya da uğursuz olarak değerlendirilmesine yol açar (Kılıç, 2010, 91).

Birbirine geçmiş ipi açan kişinin kayınvalidesiyle anlaşacağına inanılır (Kılıç, 2010, 140).

Dini nikâha tanıklık eden ve aralarında sürtüşme olan kişilerin nikâh kıyılırken iplik düğümlemesinden korkulur (Yılmaz, 2005, 119).

Gelin yeni evine gireceği zaman kapıya bir ip gerilir. Gelin bu ipi aşarak eve girer böylelikle karşılaşacağı zorluklarla kolayca başa çıkacağı düşünülür (Kayabaşı, 2008, 272).

Gelin yeni evine gireceği zaman, kayınvalidesi evin kapısına kırmızı bir ip gerer ve gelin bu ipi 3 kez kırar. Bu sırada başından aşağı elma, armut kurusu dökülür (Kaya, 2019, 59-60).

Elbiseden bir parça ip kesilip karınca yuvasına atılır. Karıncalar o ipi deliğin içine çekerse doğacak çocuğun erkek olacağına, deliğin dışına atarsa kız olacağına inanılır (Kılıç, 2010, 98).

Cinsiyeti belirlemeye yönelik bir diğer uygulamada bir ipin ucuna yüzük bağlayıp karnın üzerinde sallandırmaktır. Sallanan yüzük daire çizerse kız, tek düzlemde hareket ederse erkek çocuk olacağına inanılmaktadır (Şahin, 2018, 330).

Bir başka örnekte ise tam tersi bir yorumlama dikkati çekmektedir. Çocuğunun cinsiyetini öğrenmek isteyen kişinin avucuna ipe bağlanmış bir

alyans konur. Bakan kişinin eli yüzüğe değmez. İpi havaya kaldırarak bekler. Yüzük tek düzlemde ileri geri hareket ederse bakılan kişinin kızı, yuvarlak sallanırsa oğlu olacağına inanılır (Aşçı, 2022, 26).

Yeni doğan çocuğa saçları sık ve uzun olsun diye yün, iplik hediye edilir (Şimşek, 2013, 280).

Çocuğu kırk basmasından korumak için beşiğinin yanı iple çevrilir (Kızılaslan, 2019, 28).

Kırkly annenin karyolasının etrafına urgan çekilir (Abdurrezzak, 2021, 140).

Evden askere gitmek üzere biri çıkınca evin bir köşesine kırmızı bir ip bağlanır ve kişi askerden dönene değin çözülmez. Kişinin kendinin dönüp çözmesi beklenir. Başka bir uygulamada askere gidecek kişinin evden çıkarken eline bir ip yumağı verilir ve bu ipi salarak yürüyüp bir noktada bırakır. İp, asker gittikten sonra toplanır. Bu uygulamalar askere gidecek kişinin sağ salim geri dönmesi içindir (Erken, 2019, 157).

Komşuya iğne verilecekse ip takılarak verilir. İpliksiz vermek alan kişinin fakirleşeceği inancını taşımaktadır. Ancak iplik düğümlemez. Bunun nedeni ipi düğümleyerek vermiş kişinin ölümünün çabuk olacağı düşüncesi arasındaki bağlantıdır (Kılıç, 2010, 98, 186). İpin ucunun düğümlememesinin bir diğer sebebi ise şayet düğümlemiş olursa öbür dünyada o kişiyle görüşülemeyeceğine dair olan inançtır (Kılıç, 2010, 186).

Yılbaşında eve iplik getirilirse o eve yılan girer. Evde iplik görülürse yeni yılda yılan görülür (Köse, 2017, 50).

Bayramdan 4-5 gün önceden başlayıp bayram geçene değin dikmiş dikmeye ara verilir. Ele iğne, iplik alınmaz (Zorluer, 2018, 214).

Cumadan çıkınca iğne iplik tutulmaz (Dilmen, 2009, 96).

Hayvanlar kaybolduğunda kurt ağız bağlama bıçağın yanı sıra ip düğümleme şeklinde de yapılır. Hayvanlara zarar gelmemesi için bir iplik yedi Ayet-el Kürsi, üç İhlas ve bir Fatıha okunarak düğümleir. Tehlike ortadan kalkınca da diğer hayvanların zarar görmemesi, ağızların açılması için düğüm çözülür (Zorluer, 2018, 218).

Bir başka örnekte ise kaybolan hayvanların bulunabileceği yerlerin adları sayılarak dualar okunur ve ipe düğüm atılır. Böylece kurdun ağız bağlanmış olur (Dinç, 2021, 136).

Türbeyle ilgili inanışlarda da ip, önemli bir araç olmuştur. Türbelerde çeşitli dileklerde bulunarak türbenin çevresine ip bağlama ritüeli gerçekleştirilir. Bu da türbe ve ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen bir adak çeşididir. Alanya'da gidilecek türbeyi belirlemek için iğneler ve farklı renklerdeki ipler hazırlanır. Her renk ip bir türbeyi temsil edecek şekilde niyette bulunulur ve ipler iğne deliğinden geçirilir. Farklı renklerdeki iplerle bağlı olan bu iğneler akşamdan bir suyun içine konulur. Sabah hangi renk ipin

olduğu iğne paslanmışsa o iğneyi temsil eden evliyanın türbesine ziyarete gidilir. Ayrıca Alanya’da Tepecik Evliyasının türbesine giden fitik hastaları türbeye giderken yanlarında iğne, iplik ve çuvaldız götürürler. Türbede geçirilen uyku esnasında evliyanın bu malzemeleri kullanarak fitiği tedavi ettiği düşünülür (Ünal, 2023, 221, 224). Bayburt’ta da kısmeti kapalı olan kızlar Sadrü’ş Şerîa es-sânî’nin kabrine gidip çeşitli dualar okuduktan sonra ipe yedi defa düğüm atarlar. Daha sonra bir yüzüğü düğümlenen ipten geçirirler ve bunu evliyanın üzerindeki ağaca asarlar. İpteki düğümü çözülen kızlar kismetlerinin açılıp evleneceklerine inanırlar (Ünal, 2020, 116).

İp, olayların iyi ve kötüye yorulmasında bir göstergedir. Ayrıca geleceğe yönelik tahminlerde öne çıkmaktadır. Bu yorum ve tahminler ipin düğüm olup/olmayışı üzerinden yapılmaktadır. Düğüm; işlerin yolunda gitmediğini/gitmeyeceğini, düğümün olmayışı ise işin sonunun açık olduğunu göstermektedir. İpi düğümlenmek aynı zamanda istenmeyen bir sonucun ortaya çıkışını engellemek amacıyla da taşımaktadır. Böylelikle ortaya çıkış yolu tıkanmış/kapatılmış olmaktadır. İp, aynı zamanda tehlikeyi dışarıda bırakan bir sınır görevi üstlenmektedir. Doğacak çocuğun cinsiyetine dair kimi yorumlamalar, ipin aldığı şekle ilişkindir. İpin şeklen benzetildiği bir diğer unsur saçlardır. İpin hediye edilmesi, saçların sık olması dileğini içermektedir. Dileğin ip yoluyla dile getirilmesi, türbeler bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Burada ip; dileğini kişiden alıp evliyaya ulaştıran bir vasıta görevi üstlenmektedir. Dilek ve evliya arasında kutsal bir güzergâh oluşturmaktadır.

6. Halk Hekimliği ve Meteorolojisinde İp

Halk hekimliği ile ilişkilendirilebilecek kimi uygulamalarda da ip/ipliğin işlevsel olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bir bölümü çocuk sahibi olma, çocuğun sağlıklı dünyaya gelebilmesi, sağlıklı yaşayabilmesi, yaşadığı aksaklık ve gecikmelerin önüne geçilmesiyle ilgilidir. Çocuk ve ip arasındaki bir irtibatlandırma örneğine Yakutlarda rastlanmaktadır. Çocuk sahibi olmak için yapılan ayinlerde şaman, çadırın içine at kılından yapılan ve üzerine güneş, ay, kuş figürleri asılı ipler gerer. Tören kıyafetleri içinde yatağa yatan kadının karnının etrafına da ip sarılır ve şaman, iyi ruhun göklerden bir çocuk ruhu göndermesi ve bebeği koruması için dua eder. Bundan sonraki aşamada yatağın üzerinden geçen ipi keser ve kuş figürü yatağa düşer. Bu ipi kesmek ve kuşun yatağa düşmesi de çocuğun yaşayacağı şeklinde yorumlanır. Ay ve güneşin asılı olduğu ip, uzun hayatın; kuş ise doğması istenen çocuğun ruhunun simgesidir. Kadının karnının etrafındaki ip ise kötü ruhun köklerini sembolize eder. Bu ipi kesmek şeytanın zincirini kırmak anlamına gelir (Dilek, 2021, 169). Bu sayede kadının çocuk sahibi olmasına engel olan şeylerin de önüne geçilmiş olur (Harva, 2015, 134).

Kazaklarda tekrarlayan düşüklere engellemek için devenin yününden yapılmış iplik ile anne adayının eteğinin ön tarafı dikilir. Bu işlem üç gün boyunca “güngörmüş” diye tabir edilen o yerin yaşlı kadınlarından biri ya da “baksı” tarafından yapılır (Kurt, 2012, 27). Benzer bir uygulamaya Türkiye’de de rastlanmaktadır. Bu uygulamada analı-kızlı kişiler ellerine bir iğne iplik alıp düşük yapan kadının eteğinin altını dönerek dikerler (Zorluer, 2018, 154).

Doğum öncesi ve doğum sonrası yakın zamanı kapsayan iplikle yapılan uygulama örnekleri ise şu şekildedir: Birinin iplik çıkığından alınan bir parça doğum gününe değin kadının beline bağlanırsa kadının düşük yapmasının engelleneceğine inanılır (Kılıç, 2010, 15). Düşük yapan kadınlar için tas indirilip, ip bağlatılır. Bu ipi, On İki İmam soyundan geldiğine inanılan kişiler bağlar (Irmak, 2016, 116). Bir cenazeye gitmek zorunda olan gebe kadın, kendini korumak için kırmızı iplikle parmağını sararak cenazeye gider (Ertaş, 2023, 21). Erkek çocuğu olmayan kadının boynuna, en az üç erkek çocuk doğurmuş bir kadının çamaşırının bağı, lastiği ya da ipi geçirilir. Böylelikle erkek çocuğun doğması sağlanır (Şimşek, 2013, 260). Gebe kadın, ağaçtan ağaca gerilen ipin üzerine yüz aşağı asılır. Bunu yaparak doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılır (Ayhan, 2013, 50). Lohusayı al basmaması için yatağının çevresinde kıl urgan dolaştırılır. Bir kadın mum yakarak ipin iç tarafına üç defa dolanır. Bu esnada “Al mı gördü, sen mi alı gördün?” diye lohusaya sorar, lohusa da cevaben “Ne ben alı gördüm ne al beni gördü.” diye cevap verir (Yolcu, 2008, 34). Al basmasında her yeri kıpkırmızı olan bebeğin iyileşmesi için kapıya soğan asılır, kundağına kırmızı kurdele bağlanır, bebeğin yüzüne kırmızı örtü örtülür, koluna kırmızı iplik bağlanır (Karabüber, 2017, 75). Kırklama uygulamasında okunan tuz suya atılır, başparmak ve işaret parmakları üçer kez suya batırılıp çıkarılır. Daha sonra su kenara alınır. Kevgirin içine iplikle birlikte kız çocuklar için makas, erkekler için bıçak ve ayna konur. Kenara alınan su, kevgirin üzerinden dökülerek çocuk yıkanır. Bu sırada “Kurtların, kuşların kırkı çıkıyor; bugün bu çocuğunki de çıkıyor.” denir. Yıkama sonunda kalan su eve serpilir (Ertaş, 2023, 33).

İpin çocuk hayatındaki belirgin bir diğer rolü yürümenin gecikmesi veyahut sık düşme durumlarında ortaya çıkmaktadır. Yürüyemeyen ya da yürürken çok düşen çocuklara yönelik olarak “köstek kesme/kırma” adıyla bilinen işlem yapılmaktadır. Bu işlemin birkaç örneği şu şekildedir:

Çok düşen çocuğun ayağının köstekli olduğu düşünülür. Kösteğini kırmak için çocuk camiye götürülür ve ayağına bir ip bağlanır. Camiden ilk çıkan kişi ipi keser ve böylelikle çocuğun yürüyebileceğine inanılır (Kılıç, 2010, 55). Benzer bir uygulamada çocuğun iki yağı bir iple bağlanır. O ip cuma günü, cumadan ilk çıkan kişiye kestirilir (Şişman, 2001, 451).

Yürümesi geciken çocukların ayağına ipler bağlanır. Çocuğun kendi cinsinden bir büyük, ayağına bağlanmış ipleri keser. Konya’da köstek kesme olarak adlandırılan benzer işlemde ayakları yürürken dolaşan çocukların ayağına bağlanan ipleri mahalleden bir çocuk keser (Boratav, 1994, 119).

Çocuğun ayağına bir ip bağlanır ve mani ve dualar eşliğinde bu ip kesilir. Bazı yörelerde bu ip, “Benim elim değil Bibi Fatma, Bibi Zühre, Umay ananın eli” denerek ip kesme işlemi gerçekleşir (Çelikkat, 2021, 41).

Çocuk bir yaşına gelmiş ve henüz yürüyemiyorsa kırmızı bir iple iki ayağı birbirine bağlanır. Civarda hızlı yürüyen kadınlardan biri gelir, ipliği keser ve çocuk peşimden gelsin diye arkasına bakmadan hızlı hızlı gider. İpi kesen kadın hızla uzaklaşırken çevredekiler de çocuk peşinden gitsin diye “çüve, çüve,

çüve, don, don, don, don, dayın, dayın, dayın, dayn, dayn, dan, dan!” diye seslenirler (Aktaş, 2007, 85).

İp nazar değmesini önleme uygulamalarında da kullanılmaktadır. Nazarı değebilecek kişilerden örneğin iplik gibi bir parça alınarak yakılır ve kem gözün etkisinin geçirildiğine inanılır (Aydiner, 2012, 141). Bu uygulamaya otuz bir okunan İhlâs suresinin eşlik ettiği de olur (Çağlayan Kaya, 2011, 174).

Sıtma, sarılık, boğmaca, dolama, siğil ve yara tedavilerinde de ipe başvurulmaktadır: Sıtma tedavisinde okunmuş bir iplik bileğe bağlanır (Boratav, 1994, 116). Sıtma olunduğu vakit kurşun dökülür ve ele iplik bağlanır (Aydiner, 2012, 196). Sarılığı iyileştirmek için ocaklı kişi sarı ipliği bükerek sarı boncuğa geçirir ve hastanın boynuna asar (Boratav, 1994, 116). Boncuğun kullanılmadığı sadece sarı ipin çocuğun boynuna takıldığı örnekler de mevcuttur (Göçer, 2014, 256). Boğmaca olan çocuğun iyileşmesi için ise boynuna kırmızı iplik bağlanır (Kurt, 2012, 372). Dolama ise ipek bir kıyafet ya da ipek böceğinin kozasından çekilen iplik yaranın içine batırılarak tedavi edilir (Kök, 2006, 101). Siğil tedavisi için siğil, beyaz iplikle çevrilir. Daha sonra incir ağacının altına gömülür. İplik çürüyünce siğil de geçer. Bunun yanı sıra siğil iplikle kesilir. Üzerine tuz basılır. Cumartesi yeniay halinde iken ay dua okunarak bağlanan ip mutfak sularının giderine konur ve böylelikle siğil yerinden gider (Çağlayan Kaya, 2011, 209). Yara tedavileri için hangi ocağa gidileceğine dair bir uygulama yapılır. Bunun için cuma akşamları suya iğne atılır. Her ocak için farklı renkte iplikle bağlanmış bir iğne suya atılır. Sabah hangi iğne paslanmışsa tedavi için o ocağa gidilir (Çoşan, 2017, 67). Gözdeki yaralar için bir iğne okunarak sarımsağa sürülür. Sarımsak olan iğne yara olan göze sürme çekilir gibi değdirilir. Ocağın kenarına çakılan bir çiviye iplikle sarımsak asılır. Sarımsak kuruyunca hastalık da geçer (Karabüber, 2017, 208).

Tokat'ta yel durması rahatsızlığı tedavi edilirken tedavi sırasında ip kullanılır. Ocak, dualar eşliğinde ipe düğüm atar. Bu ipi hastanın ağrıyan bölgesine bağlar. İp kendiliğinden düşüp kaybolduğunda hastanın iyileşeceğine inanılır (Yılmaz ve Avşar, 2021, 285).

Halk meteorolojisi dairesindeki ipe ilgili bir örnekte ise yağmurun afete dönüşmesini engellemek için 41 başı kel kişinin adı tek tek sayılarak bir ipe 41 düğüm atılır ve bu ip kible yönündeki duvara asılır (Boratav, 1994, 141).

Halk hekimliğinde ip; çocuksuzluğun giderilmesiyle ilgili uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır. Burada ipin hem yol göstericiliğine hem de tehlikeyi karşı bir sınır çizmesine başvurulmaktadır. İp; göklerden gelen çocuğun ruhunu, kadının karnına bağlamakta yani ruhun karnında tutunmasını sağlamaktadır. Bu, çocuğun sağlıklı dünyaya gelebilmesine de olanak sağlamaktadır ve tekrarlayan düşüklere engellemektedir. İpin, çocuğun hayatındaki bir diğer işlevi henüz doğmamış çocukların düşmesini engellemenin yanı sıra doğmuş çocukların yürümedeki düşüşlerini azaltmak ve ortadan kaldırmayla ilgilidir. Dolayısıyla ipin her iki bağlamda da düşüşe bir tedbir olduğu söylenebilir.

İpin sıtma, sarılık, boğmaca, dolama, siğil ve yara tedavilerindeki yeri ise hastalık ve sağlık arasında bir geçişi engellemesiyle ilgilidir. Burada ip, hastalığı dışarıda tutmaya yaramaktadır.

Sonuç

Toplumlar anlatı, inanç ve uygulamaları yoluyla görünür olur ve kendilerini ifade etme imkânı bulurlar. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu kültürel bellek sayesinde ortak davranış, inanç, yorum ve değerlendirmelere geçmişten bir kaynak/tanık sağlanır. Söz konusu kültürel bellek apaçık bilgilerin yanında simgeleştirilmiş unsurlar da içermektedir. Kültürel belleğin simgeleştirilmiş unsurlarından biri de iptir. İp halk anlatı, inanç ve uygulamalarında temel anlam ve işlevinin yanında birtakım simgesel anlamlara da gelmektedir. Bu simge anlamlardan biri kader kavramıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. İp Tanrıçaların kaderi örme araçlarıdır, hayat ve ölüm, ruh ve beden/can iple aynı noktaya bağlanır. Burada esas olan yaşamdaki her unsurun görünmez iper/bağlarla birbirine bağlı olduğudur. O hâlde bununla akla gelebilecek şey evrendeki her şeyin etkileşim içinde olduğudur. Hem diğer dünya mitolojileri hem de Türk mitolojisi kaderi/yaşamı ören/kuran/dokuyan kadın figürleriyle bu algıyı dillendirmek istemiştir. Bu, aynı zamanda Tanrının mutlak ve sürekli bir biçimde insan hayatına müdahil olduğunu ve merkezi bir denetlemeyi de göstermektedir. Kader, ağ örme kavramları ay ve örümcek ile de ilişkilendirilmiştir. Bu ise parçanın bütüne doğru tamamlanmasını ve yaşam döngüsünü işaret etmektedir. İp; bu döngü içinde daima bir eşiği, hâl değiştirmeyi akla getirmektedir. Yaşam ve ip arasındaki bağ ruh kavramına ilişkin de ipuçları barındırmaktadır. İp sadece yaşamı yönlendirmez aynı zamanda ruha yön verir ve kişi henüz doğmadan onun ruhuna rehberlik eder. Kişiye takip edilmesi gereken bir yol açar. İpin kopmazlığı/sağlamlığı ise ölümsüzlüğe dair bir işarettir. İp; aynı zamanda sarılmasıyla ya da çözülmesiyle geceyi, gündüzü, uzağı ve yakını akla getirir. Bu kapsamda yaşamın dengeli bir şekilde ilerlemesi için gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Söz konusu simgeleştirme zamanda ve mekânda yol almayla bağlantılı olan bir simgeleştirmenin yapıldığını da düşündürmektedir. İp; kurban törenleri, yıldızlarla ilgili hikâyeleştirmeler, kız isteme, yeni gelin evine girme, çocuk sahibi olma, cinsiyet tahminleri, bebeğin görünüşüne dair dilekler, türbelerde dilenen dilekler, köstek kırma/kesme, asker uğurlama, nazarı uzaklaştırma, sıtma, sarılık, boğmaca vb. hastalıkların tedavisi gibi çeşitlenen bağlamlarda iyi ve kötüye yorma, istenmeyen bir sonucun ortaya çıkışını engelleme, tehlikeye engel olma/tehlikeye bir sınır çizme, kişinin kutsala ulaşmasında bir araç olma, düşüşü engelleme gibi işlevlerle yer almaktadır. Bu manada ip, doğum öncesinden ölüm sonrasına uzanan bir yolculuğun türlü aşamalarına eşlik etmektedir.

Kaynakça

- Abdurrezzak, Ali Osman. “Kötü Ruhtan Kaçınma, Korunma ve Sağaltım Uygulamaları: Kızık Halk İnançları Örneği”. Ed. Ömür Ceylan. *Halk Kültüründe Sağlık*. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 2021, 133-152.
- Aktaş, Ali Osman. *Avut Köyünün Halkbilimi Açısından İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Alptekin, Ali Berat. *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Anohin, Andrey Viktoroviç. *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. çev. Zekeriya Karadavut. Konya: Kömen Yayınları, 2006.
- Aşçı, Halide. *Kadirli Halk Kültürü Araştırması*. Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aydiner, Muazzez. *Aydın'da Halk İnançları*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Ayhan, Cem. *Çandır Köyü Monografisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi*. Cilt 2. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Beydili, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın, 2003.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1994.
- Boratav, Pertev Naili. *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- Çağlayan Kaya, Hümeysra. *Ünye Halk Kültürü*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Çelikkanat, Serhat. *Yahyalı Folkloru*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Çoşan, Seçil. *Ankara İli Bala İlçesi Afşar Yöresi Folkloru*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Dilek, İbrahim. *Türk Mitolojisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- Dilmen, Derya. *Niğde İli Ulukışla İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Dinç, Hasan. *Osmaniye/Hasanbeyli Halk Kültürü Araştırması*. Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. çev. Lale Arslan Özcan. İstanbul: Kabcacı, 2014.

- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- Erken, Fethiye. *Korkuteli İlçesi ve Köyleri Folkloru (Derleme, İnceleme)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ertaş, İbrahim. *Tut Halk Kültürü Araştırması*. Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Gezgin, Deniz. *Hayvan Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.
- Göçer, Osman. *Adana İli Karaisalı İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Güneş Ulus, Asuman. “Halk Masallarındaki “İp”, “Yumak” ve “Dokuma” Motiflerine Dair Psikanalitik Bir Değerlendirme”. *Folklor Akademi Dergisi* 6/2 (2023): 591-601.
- Hallaç, Ahmet Tacetdin. “Türk Mitolojisinin Kaprisli ve Tutarsız Yaratığı: “Biçura””. *Karadeniz Araştırmaları* XIX/73 (2022): 183-201.
- Hamilton, James Russell. *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*. çev. Vedat Köken. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Harva, Uno. *Altay Panteonu*. çev. Ömer Suveren. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2015.
- Irmak, Yılmaz. “Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/11 (2016), 113-132.
- Karabüber, Tuba. *Tosya Halk İnanışları*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Karakaş, Ayhan. *Feke Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Karaoğlu, Hülya. “M.Ö.2. Bin’deki Dokumacı Kadınlar (Arkeolojik Veriler Işığında)”. *International Social Sciences Studies Journal* 5/45 (2019): 5246-5253.
- Kaya, Derya. *Dereli Monografisi*. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kayabaşı, Onur Alp. *Anamur Folkloru*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kılıç, Enise. *Osmaniye İli Düziçi İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2003.
- Kızılaslan, Caner. *Elazığ Baskil İlçesi Monografisi*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Kök, Zeynep. *Karaisalı (Merkez) Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Köksel, Behiye. *Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- Köse, Elif. *Ardanuç'ta Türk Halk İnançları*. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kunos, Ignacz. *Türk Masalları*. Cilt:1, İstanbul: Engin Yayıncılık, 1991.
- Kurt, Begüm. *Malatya İli Doğanşehir İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Özbirdül, A. Bülent. *Shakespeare'in Romanlarında Doğaüstü Olay - Güçlerin Oyun Yapısındaki Yeri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Özpınar, Berna. "Kadının İp ve Dokuma/Örme İle Bağlantısının Türk Mitolojisine Yansımaları". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2023): 19-33.
- Pierre, Grimal. *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Kabalcı, 2007.
- Radloff, Wilhelm-Kunos, Ignaz. *Proben*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar, 1998.
- Rosenberg, Donna. *Dünya Mitolojisi*. çev. Kollektif. İstanbul: İmge Kitabevi, 2003.
- Sakaoğlu, Saim. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Semiz, İsa. *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Şahin, Mehmet. *Elbistan İlçesi Halk Kültürü İncelemesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Şahin, Veysel. "Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde "Hayat ve Ölüm" Trajedisi". *Erdem* 53 (2009), 207-220.
- Şimşek, Ali. *Manavgat Yöresi Halk İnanışları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Şişman, Bekir. "Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar." *Erdem* 39, (2001), 445-470.
- Topal, Gökhan. *Kadim Tanrılardan Modern Tanrılara: Yapay Kutsallıklar Bağlamında American Gods Tv Dizisi Üzerine Göstergibilimsel Bir*

- Çözümleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Tuğrul, Mehmet. *Mahmutgazi Köyü'nde Halk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Türkeş Günay, Umay. *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Uslu, Bahattin. *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları, 2017.
- Ünalın, İbrahim. *Araplarda Halk İnanışları Bid'at*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2023.
- Ünalın, Özlem. *Bayburt'taki Türbe ve Ziyaret Yerleri*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Ünalın, Özlem. *Alanya Türbeleri ve Yatırları*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2022.
- Yılmaz, Asena Tuğçe ve Avşar, Muhammed. "Hastalık Sağaltmada Ocakların Rolü ve Buna Bağlı Uygulamalar: Tokat Örneği." Ed. Ömür Ceylan. *Halk Kültüründe Sağlık*. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 2021, 275-293.
- Yılmaz, Mehmet Ali. *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Yolcu, Fatmagül. *Adana İli Ceyhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Zorluer, Selim. *Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.